

FAZİLET PARTİSİ'NİN KAPATILMA DAVASI

Murat SEVİNÇ (*)

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı (YCB) tarafından 7.5.1999 tarihinde, Fazilet Partisi (FP)'nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Başsavcı, davayı 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (SPK)'nun 100.maddesinin a bendi uyarınca resen açmıştır (1).

İddianemede yer alan gerekçeler şöyle özetlenebilir:

Başsavcı, FP yöneticilerinin, kamu kurumlarında ve üniversitelerde başörtüsü ile ilgili mevzuatı uygulayan görevlilerin laikliğe aykırı davranışta bulunduğunu ve suç işlediklerini iddia ederek, halkımızın bir bölümünü devlete karşı kışkırtmayı alışkanlık haline getirdiklerini, Merve Kavakçı'nın Meclis'te yaptığı eylemin FP'li milletvekillerince desteklenmesinin de(hatta önceden planlanmış görüntüsünün) bu alışkanlığın devamı olduğunu öne sürmektedir. Başsavcı, Danıştay 8. Dairesi ile Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun, "Yükseköğretim kurumlarında başörtüsü ve türban takan öğrencilerin Atatürk devrimleriyle, laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davrandıkları ve dine dayalı devlet düzenini benimsediklerini" kabul ettiğini, oysa parti yöneticilerinin, bağlayıcı yargı kararlarını umursamadan onları etkisiz kılacak etkinliklerini sürdürdüklerini, laiklik ilkesini güvenceye alan anayasa ve yasa hükümlerini hiçe saydıklarını belirtmektedir. YCB, bu davranışların kanıtı olarak, bazı parti yöneticilerinin ve parti yöneticilerinin yaptıkları konuş-

(*) S.B.F. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi.

(1) Maddenin b ve c bandlerine göre kapatma davası, Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanı ya da bir siyasal partinin istemi üzerine YCB tarafından açılabilir.)

maların kasetlerini delil olarak sunmakta, partililerin bu davranışlarıyla, dini inanç sömürsünü alışkanlık haline getirdiklerini, "kandan başka birşeyle beslenemeyen vampirler" şeklindeki ifadelerle savunmaktadır.

Başsavcıya göre FP, aynı zamanda bir hülle partisidir. Refah Partisi (RP)'nin kapatılacağını anlayan yöneticilerin FP'yi kurduğunu "sokaktaki çocukların dahi" bildiğini iddia etmekte (2), üstelik FP'nin yalnızca RP'nin değil, aslında Türkiye'de dini siyasete alet ettiği için kapatılan tüm siyasi partilerin devamı olduğunu öne sürmektedir.

YCB bu gerekçelerle, Anayasa'nın "din ve vicdan hürriyetini" düzenleyen 24., SPK'nin 87., yine Anayasa'nın "Cumhuriyetin niteliklerini" düzenleyen 2., "siyasi partileri kurma, girme, ayrılmaya ilişkin esasları" öngören 69., SPK'nin "demokratik devlet düzeninin korunmasıyla ilgili yasakları" içeren 78., "laiklik ilkesinin korunması ve halifeliğin istenmeyeceği" ile ilgili 86.madde-lerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak YCB, tüm bu gerekçeler göz önünde bulundurularak, FP'nin "kanunsuz siyasi faaliyetlerin odağı olduğu" (SPK, 103/1), ve "temelli kapatılan bir partinin başka bir ad altında kurulamayacağı" (Anayasa, 69/8 ve SPK, 96/2) hükümlerine aykırı hareket ettiği görüşüyle kapatılmasını talep etmiştir.

YCB'nin bu taleplerini ve aşağıda söz edilecek olan 6.10.1999 tarihli "Esas Hakkında Görüş"ünü değerlendirebilmek için öncelikle, tüzemizde (hukukumuzda) *siyasal partilerin kapatılmalarını düzenleyen hükümlere kısaca değinmekte yarar var.*

Türkiye'de siyasal partiler 1961 Anayasası ile bağımsız bir kamu tüzesi konusu haline gelmişlerdir (56. ve 57.maddeler). 13.7.1965 günü ise 648 sayılı SPK kabul edilmiştir (3). Anayasa ve SPK'de siyasal partilerin ancak Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanabileceği ve kapatılabileceği kabul edilmiştir (4).

-
- (2) RP'nin kapatılmasının ardından, kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla, kapatılan RP'nin, 123'ü 24 Şubat 1999'da olmak üzere 147 milletvekiliyle, belediye başkanlarının tamamına yakını FP'ye geçmiştir.
 - (3) Siyasal partiler daha önce Dernekler Kanunu'na tabiydi.
 - (4) Siyasal partiler 1961 Anayasası dönemine dek farklı organların kararlarıyla yasaklanmıştı. Örneğin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 1925'te, Ahali Cumhuriyet Fırkası

Siyasal partileri anayasa ve yasalarla düzenleme eğilimi 1982 Anayasası döneminde de sürdürülmüştür.(68. ve 69.maddeler) Bu Anayasa döneminde, 22.4.1983 gün ve 2820 sayılı SPK çıkarılmıştır. Her iki Yasa da siyasal partileri, bir yandan "demokrasinin vazgeçilmez unsurları" olarak tanımlarken diğer yandan, tüzük, program ve etkinliklerinin, örgütlenmelerinin, aday seçimlerinin, demokrasiye, devletin temel ilkelerine aykırı olamayacağını hükme bağlayarak sınırlamayı hedeflemiştir. Yine her iki Yasa'nın önemli bir başka ortak özelliği, devletin temel niteliklerine karşı etkinliklerde bulunan partilere uygulanacak yaptırımları ayrıntılı bir şekilde düzenlemeleridir. Ancak 2820 sayılı Yasa, eskisinden farklı olarak, 1982 Anayasası'nın, dağınk, yasakçı ve dizgesel olmayan yasaklama mantığının etkisiyle, son derece anti-demokratik bir görünüm sergilemiştir. Hatta bu Yasayla, Anayasayı yapanların dahi niyetlerini aşan, çok sayıda yasak öngörüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır (5). Yasa, partileri "sınırlama" ve "koruma" amaçlarının ötesinde, bir siyasal partinin parti olma ve belli bir yurttaş kitlesine seslenme niteliği gereği gerçekleştirilmesi beklenen pek çok etkinliği yasak kapsamına almıştır.

1995 yılının Temmuz ayında, 4121 sayılı Yasa ile Anayasa'nın, siyasal partileri düzenleyen 68.ve 69.maddeleri değiştirilmiştir. Bu değişikliklerle, partilerin uyacakları esaslar dizgeli bir şekilde düzenlenmiş, hangi gerekçelerle kapatılabilecekleri açık şekilde sayılarak, kapatılmaları zorlaştırılmak istenmiştir. Bu değişikliklerin ardından, Yasa ile Anayasa hükümleri arasında doğan uyumsuzluk ise, geç de olsa, 14.8.1999 gün ve 23786 sayılı, "Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" ile giderilmeye çalışılmıştır.

1931'de Vekiller Heyeti kararıyla, Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası komünist eğilimleri olduğu gerekçesiyle 1930'da hükümet tarafından yasaklanmıştır. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile İslam Koruma Partisi 1946'da, Sıkıyönetim Komutanlığı kararıyla kapatılmışlardır. Millet Partisi 1954'te Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin, Demokrat Parti 1960'ta, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin kararlarıyla kapatılmıştır. Tarık Zafer Tunaya (1952), **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Arba Yayınları, İstanbul, s.650 vd.

- (5) Ancak Yasa, Anayasa'nın Geçici 15.maddesinin kapsamında olduğundan, değişikliğe uğramayan hükümlerinin anayasaya aykırılığı ileri sürülememektedir.

Dolayısıyla, 1982 Anayasası döneminde siyasal partilerin kapatılması sorununu, 1995 değişikliklerinden önce ve sonraki şekliyle ele almakta yarar var. Burada, değişikliklerden önceki hükümler konumuzu ilgilendirmediğinden, 1995 değişikliklerinin ardından Anayasa'da ve uyum yasalarıyla değişikliğe uğrayan Yasa'da yer alan "kapatmayla ilgili" hükümler dikkate alınacaktır.

1982 Anayasasına göre (69.madde) siyasal partiler şu durumlarda temelli kapatılabilecektir (6):

1. Bir siyasi partinin **tüzüğü ve programının** 68.maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.(69/6) (7).
2. Bir siyasi partinin 68.maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı **eylemlerinden** ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir **odak haline** geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir.(69/7)
3. Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden **maddi yardım** alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.(69/9)

Görüldüğü gibi, değişikliklerle, kapatma nedenleri tüketici şekilde sayılmış ve bu gerekçeler dışında bir siyasal partinin kapatılması olanaksız hale getirilmiştir. Örneğin, yine aynı maddede yer alan, "siyasi partiler ticari faaliyetlere girişemezler"(69/2) hükmü ile, "temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz"(69/8) diyen hüküm, Anayasa tarafından açık bir yaptırıma bağlanmamıştır. Dolayısıyla, kapatma gerekçeleri tüketici olarak sayıldığından, diğer yasaklara aykırı eylemlerin yaptırımının da "kapatma" olması

(6) Temelli olmayan kapatmanın söz konusu olmadığını, buradaki "temelli"nin ifadeyi güçlendirecek bir sözcük tercihinden ibaret olduğunu belirtmekte yarar var.

(7) Anayasa'nın 68.maddesinin dördüncü fıkrasına göre: "Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan; suç işlenmesini teşvik edemez."

gerektiğini savunmanın, kanımca olanaksız ve partilerin kapatılmasını zorlaştırmayı amaçlayan 1995 değişikliklerinin ruhuna aykırı olacağı savunulabilir.

Kapatma gerekçelerinden ikincisi, yani bir partinin, 68.maddenin dördüncü fırasına aykırı eylemleriyle yasadışı siyasi faaliyetlerin odağı olması durumu, gerek 1995 değişikliklerinin ardından açılan RP'nin kapatılması davası sırasında, gerekse konumuz olan FP'nin kapatma davası sürecinde tartışmalara neden olmuştur ve halen de olmaktadır. *Bu nedenle, "odak olma" durumunu kısaca açıklamakta yarar var:*

1995 değişiklikleriyle, Anayasaya "odak olma" ibaresi konmuş ancak tanımlanmamıştır. Odak olma, SPK'nin 103.maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanmış ve bir partinin, yasadışı eylemlerin odağı durumuna gelmesi, Yasa'nın 101.maddesinin d bendindeki koşulların gerçekleşmesine bağlı kılınmıştır. 101.maddenin d bendine göre: "(b) bendinde sayılanlar dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından bu kanunun 4üncü kısmında yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yılı geçmemiş ise, Cumhuriyet Başsavcılığı söz konusu organ, merci veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 4üncü kısımda yer alan maddeler hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerlerse, Cumhuriyet Başsavcılığı bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister."

Görüldüğü gibi Yasa ile, bir partinin yasadışı eylemlerin odağı durumuna gelip gelmediğinin saptanması "hüküm giyme" koşuluna bağlanarak, bu gerekçeyle parti kapatılması neredeyse olanaksızlaştırılmıştır. Ancak RP'nin kapatılması davası sırasında Anayasa Mahkemesi, kapatmayı 'hüküm giyme' koşuluna bağlayan 103.maddenin ikinci fıkrasının anayasaya aykırılığını bekletici sorun yaparak incelemiş ve katılmadığım gerekçelerle iptal etmiştir (8). Mahkeme bu davada, RP'yi, 103.maddenin birinci fıkrasına dayanarak, laikliğe aykırı eylemlerin odağı durumuna geldiği gerekçesiyle kapatmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yasa koyucu, 1995 değişikliklerinin ardından Anayasa ile Yasa arasında doğan uyumsuzluğu, Ağustos 1999'da çıkardığı 23786 sayılı Yasayla gidermeye çalışmış, SPK'nin yaklaşık 20 maddesinde

(8) E.1998/2, K.1998/1, K.G. 9.1.1998, R.G. 22.2.1998-23226, s.26.

değişikliğe gitmiştir. Bizim için önemli olan kuşkusuz, kapatmayla ilgili 101., 102.ve 103.maddelerde yapılan değişikliklerdir (9).

101.madde başlığıyla birlikte değiştirilerek, parti kapatma gerekçeleri, Anayasa değişikliklerine paralel olarak sayılmıştır.

102. ve 103. maddelerde yapılan değişiklikler ise, yukarıda, RP davasında iptal edildiği belirtilen "hüküm giyme" sorunuyla ilgili. SPK'nin, "Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine uyulmaması halinde yapılacak işlem" başlığını taşıyan 102.maddesine, "odak olmayı hüküm giyme koşuluna bağlayan" eski 101.maddenin d bendi, kapsamı genişletilerek eklenmiştir (10).

103.maddeye ise, RP davası sırasında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen ikinci fıkra aynen konmuş, birinci fıkrası ise şu şekilde düzenlenmiştir: "Bir siyasi partinin Anayasanın 68inci maddesinin dördüncü fıkrası hükmüne aykırı eylemlerin odağı halini oluşturup oluşturmadığı hususu Anayasa Mahkemesince belirlenir." (11).

Görüldüğü gibi, 102.ve 103.maddelerdeki değişikliklerle, Anayasa Mahkemesi'nin RP davasında iptal ettiği düzenlemeler, güçlendirilerek yeniden hükme bağlanmıştır.

Partilerin kapatılmasıyla ilgili Anayasa ve Yasa hükümlerini böylece açıkladıktan sonra, YCB'nin FP hakkında açtığı kapatma davasına dönebiliriz.

(9) SPK'nin parti kapatılmasını düzenleyen bir diğer maddesi, "diğer sebeplerle başvuru" başlığını taşıyan ve kapatmayı "ihtar" koşuluna bağlayan hükmüdür. Ancak bu madde konumuzun dışındadır.

(10) Gerçekleştirilen kapsam değişikliğiyle, maddeye, daha önce 101.maddenin b bendinde yer alan bazı parti organları eklenerek, bu organların faaliyetlerinin bir partinin kapatılmasında gerekçe olarak kullanılması da "hüküm giyme" koşuluna bağlanmış olmaktadır. Bu organlar: parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, TBMM grup yönetim kurulu ve TBMM grup genel kurulu. Parti genel başkanı ise maddenin dışında bırakılmıştır.

(11) Fıkranın değişiklikten önceki şekline göre; "Bir siyasi partinin, bu kanunun 78 ila 88 ve 97.madde hükümlerine (bunlar Yasa'nın 'dördüncü kısmı'ndaki, devletin temel niteliklerini koruma amacıyla düzenlenmiş ve neredeyse her parti etkinliğini yasak kapsamına alan hükümlerdir. M.Sevinç) aykırı fiillerin işlendiği bir mihrak haline geldiğinin sübuta ermesi halinde, o siyasi parti Anayasa Mahkemesince kapatılır."

*Başsavcı'nın gerekçelerinden biri olan, FP'nin, kapatılan RP'nin devamı olduğu, bu durumun ise, "temelli kapatılan parti bir başka ad altında kurulamaz" diyen Anayasa hükmüne aykırılık oluşturduğu yolundaki gerekçesi kanımca geçersizdir. FP'nin RP'nin devamı olup olmadığı, bunun sokaktaki çocuklarca dahi bilinebileceği tartışmaları bir yana, yukarıda da anlatıldığı gibi, bu yasak Anayasa'da temelli kapatma yaptırımına bağlanmamıştır. Dolayısıyla 1995 değişikliklerinden sonra artık bir partinin bu gerekçeyle kapatılmasının olanaksız hale geldiği savunulabilir.

*Odak olma sorununa gelince. Yine yukarıda söz edildiği gibi, yasa koyucu, Anayasa'da söz edilen ancak tanımı Yasa'da yapılan "odak olma"yı, hüküm giyme koşuluna bağlayarak, bu durumun Anayasa Mahkemesi tarafından saptanabilmesini neredeyse olanaksızlaştırmış durumdadır. YCB, kapatma davası sürecinde Anayasa Mahkemesi'ne verdiği "Esas Hakkındaki Görüş"ünde, daha önce iptal edilen (RP davasında), SPK'nin 103.maddesi ikinci fıkrasının, yeniden iptalini talep etmektedir (12). YCB, bu hükmün, daha önce iptal edilmesine karşın yeniden konarak, Anayasa hükümlerinin ve Anayasa Mahkemesi kararlarının hiçe sayıldığını, bu düzenlemeyle, bir partinin kapatılmasının olanaksızlaştırıldığını, bu hükümle, iyi takiiye yapan partilerin kapatma yaptırımından kurtulabileceklerini, gerekçeleri arasında saymaktadır. Her ne kadar 1995 değişikliklerinin amacı parti kapatılmasını zorlaştırmaksa da, yasa koyucunun SPK'de yaptığı değişikliklerle, partilerin "yasadışı siyasi eylemlerin odağı olduklarının" saptanmasını "hüküm giyme" koşuluna bağlayarak, "fazlasıyla" zorlaştırdığı söylenebilir. Dolayısıyla Başsavcı'nın, 103.maddenin ikinci fıkrasıyla ilgili iptal talebine katılmamak kanımca olanaksız. Eğer Mahkeme, bu ya da başka gerekçelerle 103.maddenin ikinci fıkrasını iptal ederse, "hüküm giymiş olma" koşulu aranmayacak ve eğer karar kapatma yönünde olursa, Anayasa Mahkemesi, RP davasında olduğu gibi, bu kararı maddenin birinci fıkrasına dayanarak verecektir.

(12) Esas Hakkındaki Görüş (6.10.1999), Başsavcı tarafından kitapçık haline getirilerek dağıtılmıştır. 105 sayfalık bu kitapçığın ancak birkaç sayfasında FP ile ilgili satırlara rastlamak olanaklı. Geri kalan bölümünde ise, demokratik ülkelerin en anti-demokratik, yalnızca o ülkelerin diğer yasalarıyla ve devlet dizgesi içinde değerlendirildiğinde anlamlı olabilecek yasalarından örnek ve öneriler, demokrasi, hukuk, terör konusunda dersler ve pek çok insan hakları savunucusu "haini" küçük düşürmeyi hedefleyen yargılar ve iddialar var.

Son olarak, FP'nin kapatılması durumunda, üye ve milletvekillerinin durumunun ne olacağına değinilebilir.

YCB iddianamesinde, FP'nin kapatma nedeni sayılacak politikalarını benimsemediğini zaman zaman açıkça ortaya koyan (ve dava açılmadan istifa eden) Aydın Menderes dışındaki tüm üst düzey yöneticileriyle milletvekillerinin Anayasa'nın 69.maddesine göre, kapatma kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacağını ve ayrıca bunlardan milletvekili olanların milletvekilliklerinin Anayasa'nın 84.maddesinin son fıkrası hükmü gereğince sona erdirilmesine karar verilmesini talep etmiştir (13).

Anayasa'nın 69.maddesinin sekizinci fıkrasına göre, "Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazete'de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar." Yine Anayasa'da, milletvekilliğinin düşmesini hükme bağlayan 84.maddenin son fıkrasına göre, "partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmi Gazete'de gerekçeli olarak yayımlandığı tarihte sona erer.." Konuyu düzenleyen son hüküm ise, SPK'nin 95.maddesi. Bu maddede yapılan değişiklikle, kapatılan siyasal partiler ve üyelerinin durumunu Anayasa hükümleri doğrultusunda düzenlenmiş ve partilerin, beyan ve eylemleriyle kapatmaya neden olanları hiçbir şekilde seçimlerde aday gösteremeyeceği (dolayısıyla bağımsız aday olabilmeleri sağlanmak istenmiştir) hükme bağlanmıştır. Oysa Yasa değişikliğinden önce, milletvekilliği için 10 yıl süreyle aday olunması yasaklanmaktaydı.

Dolayısıyla, FP herhangi bir gerekçeyle kapatılırsa, partinin, kapatmaya eylem ya da beyanlarıyla neden olan kurucuları dahil üyelerinin, beş yıl süreyle bir partinin kurucusu, üyesi ve denetçisi olmalarının engellenmesi ya da Meclis'teki üyelerinin milletvekilliği sıfatlarını kaybetmesi, bu kişilerin, Mahkeme'nin gerekçeli kararında belirtilmesiyle olanaklıdır. Bu nedenle,

(13) 8.5.1999 tarihli Milliyet.

Başsavcı'nın topyekün cezalandırma talebinin gerçekleşebilmesi için, kapatma kararında, bütün üst düzey yöneticilerin ve milletvekillerinin tümünün, kapatmaya neden olarak gösterilmesi gerekmektedir. Bu durumda, RP'nin, yalnızca kapatmaya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararında adı geçen üyeleri yasaklı duruma düşmüşken, onun devamı olduğu ileri sürülen FP'nin tüm üst düzey yönetici ve milletvekillerine siyaset yasağı getirilmesi, ortaya ilginç bir durum çıkaracaktır.

KAYNAKLAR

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın Esas Hakkındaki Görüşü, 6.10.1999.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın İddianemesi, Milliyet, 8.5.1999.

Tunaya, Tarık Zafer (1952), *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Arba Yayınları, İstanbul.

Sağlam, Fazıl (1999), *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, Beta, İstanbul.